

Festival 'Amsterdam: bevrijdend denken van Spinoza tot nu', locoburgemeester Marjolein Moorman, 3 november 2024.

Als ik op mijn werk uit het raam kijk, dan zie ik hem staan.

Wakker en vriendelijk, maar ook kritisch, kijkt hij richting de bestuurders en ambtenaren van het stadhuis...

Spinoza: vrijdenker en huisfilosoof van onze stad.

De 750^e verjaardag van Amsterdam is ook een beetje *zijn* verjaardag.

Op het voetstuk van het Spinozamonument staan de acht woorden die ons scherp houden: "Het doel van de staat is de vrijheid".

Spinoza schreef ook dat iedereen vrij moet zijn om de basis van zijn overtuiging te kiezen, en dat vrijheid een voorwaarde is om vreedzaam te kunnen samenleven.

Vrijheid is, naast verdraagzaamheid, het kernwoord van zijn filosofie.

In de tijd van Spinoza stond 'vrijheid' bij velen gelijk aan losbandigheid, laksheid, immoreel gedrag en onachtzaamheid. Gewoon doen waar je zin in hebt, zonder aan anderen te denken. En hoewel die interpretatie van vrijheid nog steeds niet helemaal is uitgestorven, weten we, mede dankzij Spinoza, dat vrijheid ook *verantwoordelijkheid* betekent.

Rekening houden met de mensen om je heen.

Niet alleen negatieve vrijheid, door het weghalen van belemmeringen.

Maar ook positieve vrijheid, door het bieden van mogelijkheden, zodat *iedereen* vrij kan zijn.

Beide perspectieven kunnen leiden naar vrijheid van het individu, en dat is voor vrijwel iedereen belangrijk.

Toch is er een duidelijk verschil.

Nergens is dat duidelijker dan daar, waar deze week de ogen van de wereld op zijn gericht: Amerika.

Dinsdag zijn de presidentverkiezingen, en voor beide kandidaten is vrijheid een centraal thema in hun campagne.

Kamala Harris geeft er een duidelijk progressieve lading aan: ze spreekt over vrijheid om je eigen keuzes te maken, om te zijn wie je wilt zijn.

Vrijheid voor *iedereen*, in plaats van vrijheid voor sommigen.

Waar Harris de rechten van vrouwen en minderheden ferm verdedigt, zonder daarmee de vrijheid van anderen af te willen nemen, hangt Donald Trump een vorm van negatieve vrijheid aan.

Alles wat mensen die op hem lijken dwars zit, moet weg.

Vaak niet eens omdat dat hun vrijheid écht vergroot, maar vooral omdat het zo voelt.

Met zijn anti-migratie, anti-abortus, anti-woke en anti-belastingstandpunten ontnemt hij vrijheden aan migranten, vrouwen, lhbtq+-ers en mensen die steun nodig hebben van de overheid. Vrijheid van de één, ten koste van de vrijheid van de ander.

Ook in Nederland zie je een duidelijk verschil in hoe vrijheid geïnterpreteerd wordt.

Vrijheid wordt door politici steeds vaker gedefinieerd in termen van wat ze niet willen, wat ze willen buitensluiten en wat ons bedreigt.

Hierdoor verengt ons idee van vrijheid zich tot een kortzichtig, angstig en zelfs discriminerend perspectief.

Een perspectief dat niet onweersproken mag blijven.

Vrijheid moet namelijk meer betekenen dan de afwezigheid van overheidsbemoeienis.

Vrijheid moet meer betekenen dan alleen het recht om alles te zeggen wat we willen.

En vrijheid moet vooral meer betekenen dan alleen vrijheid voor onszelf alleen.

Want juist de strijd voor een betrouwbare verzorgingsstaat, met goede zorg en onderwijs, voor gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid, voor betaalbaar wonen, voor natuur en klimaat, zorgt ervoor dat meer mensen vrij kunnen zijn.

Vrij in hun individuele ontwikkeling, vrij van zorgen over financiën, ongelijkheid of discriminatie, vrij van zorgen over de wereld van morgen.

Zelf voel ik me vrijer in de wetenschap dat ik die vrijheid ook een ander gun.

Dat is geen morele verhevenheid, maar een combinatie van welbegrepen eigenbelang en empathie.

Want de vrijheid van de ander is een waarborg voor je eigen vrijheid. En vrijheid is pas echt vrijheid als die voor iedereen in gelijke mate geldt.

Lieve mensen,

Ik weet niet of u het weleens heeft geprobeerd, maar als je de boeken van Spinoza openslaat, ben je niet gelijk verkocht.

Al die axioma's, stellingen, bewijzen en logische consequenties: het komt allemaal nogal afstandelijk over.

Terwijl zijn onderwerp juist heel warm, bijna intiem is, en nog niets aan actualiteit heeft verloren: het individu en zijn of haar mogelijkheden.

De staat, zo vond Spinoza, moet niet moraliseren, maar mag wel een beroep doen op het verantwoordelijkheidsbesef van mensen om een samenleving mogelijk te maken en te verdedigen.

Bestuurders moeten terughoudend zijn, niet in hun idealen, maar in de instrumenten om die idealen te bereiken.

Maar de overheid moet er actief aan bijdragen dat mensen zich ook als individu kunnen ontwikkelen.

Armoede en schulden staan dat in de weg, net als racisme en discriminatie.

Juist vanwege deze inzichten, die nog niets van hun actualiteit hebben verloren, zal Spinoza onze huisfilosoof blijven.

Vandaag, aan het begin van het jubileumjaar van de stad die vrijheid en verdraagzaamheid zo hoog in het vaandel heeft, en die Russell Shorto nog steeds "de meest vrijzinnige stad ter wereld" noemt.

Vandaag, en tot in lengte der dagen, zullen we zullen hem eren.

Als vrijdenker, als vurig pleitbezorger van tolerantie en vrijheid van meningsuiting, en als grondlegger van alles waar Amsterdam voor staat.

Ik wens u een dag vol mooie gesprekken en geestverruimende nieuwe inzichten.